مروری بر تحولات جمعیت ایران در دهه‌ی اخیر با استفاده از نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵

الهام فتحی

مقدمه

نتایج حاصل از سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن از عمده‌ترین راه‌های شناخت ویژگی‌های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی هر کشوری محسوب می‌شود که در نهایت در اختیار برنامه‌ریزان و سیاستگذاران قرار می‌گیرد. سابقه‌ی سرشماری عمومی نفوس و مسکن در ایران مربوط به سال‌های ۱۳۳۵، ۱۳۴۵، ۱۳۵۵، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵و ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ می‌شود و آخرین سرشماری در مهر و آبان سال ۱۳۹۵ به مرحله‌ی اجرا درآمد.

در مطالعات جمعیت‌شناسی نیز نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن از اهمیت به‌سزایی برخوردار بوده و بسیاری از شاخص‌ها و میزان‌های جمعیتی با استفاده از نتایج سرشماری‌ها محاسبه می‌شود. با توجه به اهمیت موضوع، این مختصر تحولات جمعیت ایران را در دهه‌ی اخیر بر اساس نتایج سرشماری سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ بررسی می‌نماید.

جمعیت و رشد آن

جمعیت کشور بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ برابر ۷۹,۹۲۶,۲۷۰ نفر بوده که در مقایسه با سرشماری سال ۱۳۸۵ تعداد ۹,۴۳۰,۴۸۸ نفر افزایش را نشان می‌دهد. افزایش جمعیت از سال ۱۳۸۵ به سال ۱۳۹۰ برابر به ۴,۶۵۳,۸۸۷ نفر و از سال ۱۳۹۰ به ۱۳۹۵ برابر ۴,۷۷۶,۶۰۱ نفر بوده است. بدین ترتیب دوره‌ی پنج‌ساله‌ی دوم ، ۱۲۲,۷۱۴ نفربیش‌تر جمعیت را در مقایسه با دوره‌ی پنج‌ساله‌ی اول نشان می‌دهد.

متوسط رشد سالانه‌ی جمعیت کشور در دوره‌ی ۱۳۸۵-۱۳۹۰، برابر ۱/۲۹ درصد و در دوره‌ی ۱۳۹۰-۱۳۹۵ به ۱/۲۴ درصد رسیده است. علی‌رغم این که در حال حاضر جمعیت ایران جوان می‌باشد و انتظار رشد جمعیتی بیش از ۱/۲۴ درصد می‌رفت (به دلیل موج دوم افزایش جمعیت)، لیکن به نظر می‌رسد سهم عوامل فرهنگی و اجتماعی نظیر افزایش سطح سواد و تحصیلات به ویژه در میان زنان، گسترش شهرنشینی، صنعتی شدن امور، افزایش هزینه‌های زندگی، تغییر نگرش و تمایل خانواده‌ها به ویژه زوج‌های جوان در کاهش تعداد فرزندان در کاهش متوسط رشد سالانه جمعیت کشور قوی‌تر بوده است.

میزان شهرنشینی و روستا نشینی

نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که رشد جمعیت نقاط شهری مثبت و در حال افزایش و در مقابل رشد جمعیت نقاط روستایی کشور منفی و در حال کاهش است. به این ترتیب که در پنج سال اخیر متوسط رشد سالانه‌ی جمعیت شهری کشور برابر ۱/۹۷ درصد و متوسط رشد سالانه‌ی جمعیت نقاط روستایی برابر ۰/۶۸- درصد بوده است. در سال ۱۳۹۵ جمعیت شهرنشین کشور ۵۹,۱۴۶,۸۴۷ نفر، جمعیت روستانشین ۲۰,۷۳۰,۶۲۵ نفر بوده که بر این اساس نسبت شهرنشینی ایران در این سال برابر ۷۴ درصد و روستانشینی ۲۶ درصد بوده

الهام فتحی دانشجوی دکترای جمعیت‌شناسی و رئیس گروه آمارهای جمعیت و سلامت دفتر آمارهای جمعیت، نیروی کار و سرشماری مرکز آمار ایران است.

جدول۱- جمعیت کشور و متوسط رشد سالانه‌ی آن بر اساس سرشماری‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵

سال	جمعیت	افزایش جمعیت در دوره زمانی ۵ ساله	متوسط رشد سالانه (درصد)
۱۳۸۵	۷۰,۴۹۵,۷۸۲	-	
۱۳۹۰	۷۵,۱۴۹,۶۶۹	۴,۶۵۳,۸۸۷	۱/۲۹
۱۳۹۵	۷۹,۹۲۶,۲۷۰	۴,۷۷۶,۶۰۱	۱/۲۴

مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن

شکل۱- جمعیت ایران به تفکیک مناطق شهری و روستایی: ۱۳۹۵- ۱۳۸۵

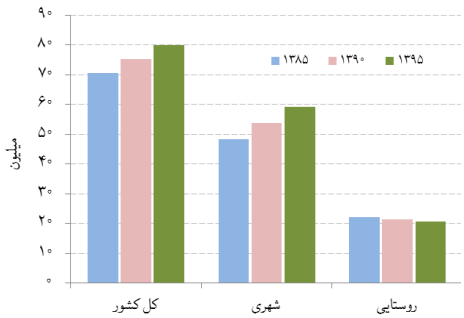

است. در دوره‌ی زمانی ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵ تعداد ۱۰,۸۸۶,۸۸۳ نفر به جمعیت شهری کشور افزوده شده و در مقابل ۱,۴۰۰,۴۷۶ نفر از جمعیت روستایی کاسته شده است. افزایش جمعیت شهری در دوره‌ی ۱۳۸۵-۱۳۹۰ برابر ۵,۳۸۶,۶۹۷ و در دوره‌ی ۱۳۹۰-۱۳۹۵ برابر ۵,۵۰۰,۱۸۶ نفر بوده است. به همین ترتیب کاهش جمعیت روستایی در دوره‌ی ۱۳۸۵-۱۳۹۰ برابر ۶۸۴,۳۱۸- و در دوره‌ی ۱۳۹۰-۱۳۹۵ برابر ۷۱۶,۱۵۸- نفر بوده است.

از عمده‌ترین دلایل افزایش جمعیت شهری در کشور، علاوه بر مهاجرت روستا به شهر، تبدیل روستاها به نقاط شهری و پیدایش شهرهای جدید بوده است. به گونه‌ای که طی دهه‌ی گذشته تعداد شهرهای کشور از ۱۰۱۲ نقطه در سال ۱۳۸۵ به تعداد ۱,۲۴۵ نقطه در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. بنا بر این ملاحظه می‌شود که در دهه‌ی مزبور تعداد ۲۳۳ شهر، به تعداد شهرهای کشور اضافه شده که از این افزایش تعداد ۱۲۷ شهر (۵۵ درصد) در دوره‌ی پنج‌ساله‌ی اول و ۱۰۶ شهر (۴۵ درصد) مربوط به دوره‌ی پنج‌ساله‌ی دوم بوده است. علاوه بر این تمرکز سرمایه در شهرهای بزرگ، کمبود ایجاد فرصت‌های شغلی در مناطق روستایی، گسترش فعالیت‌های خدماتی در مناطق شهری، ایجاد برخی از صنایع در حاشیه‌ی شهرها و مکانیزه شدن کشاورزی در برخی از نقاط روستایی و مهاجرت روستاییان به شهرها در افزایش جمعیت مناطق شهری بی‌تأثیر نبوده است.

❋ ترکیب سنی و جنسی جمعیت کشور

جمعیت از نظر جنس به دو گروه مرد و زن تفکیک می‌شود. در سال ۱۳۹۵ جمعیت مردان برابر ۴۰,۴۹۸,۴۴۲ نفر بوده که در مقایسه با سال ۱۳۸۵ به تعداد آن با ۴,۶۳۲,۰۸۰ نفر اضافه شده و جمعیت زنان برابر با ۳۹,۴۲۷,۸۲۸ نفر بوده که در مقایسه با سال ۱۳۸۵ به تعداد آن ۴,۷۹۸,۴۰۸ نفر افزوده شده است.

افزایش جمعیت زنان و مردان، در سرشماری‌های اخیر از روند هماهنگی پیروی نکرده و این امر منجر به تحولات شاخص نسبت جنسی به‌صورت ناهماهنگ شده است. به گونه‌ای که افزایش تعداد مردان در دوره‌ی ۱۳۸۵-۱۳۹۰ کم‌تر از زنان بوده و در دوره‌ی ۱۳۸۵-۱۳۹۵ حالت معکوس گرفته و افزایش تعداد زنان کم‌تر از مردان بوده است. به عبارتی در دوره‌ی زمانی ۱۳۸۵-۱۳۹۰ افزایش تعداد زنان ۵۷۵,۲۷۳ نفر بیش از افزایش مردان بوده در حالی که در دوره‌ی ۱۳۹۰-۱۳۹۵ تعداد افزایش مردان ۴۰۸,۹۴۵ نفر بیش از زنان بوده است. نکته‌ی قابل تأمل اینکه جمعیت مردان در سرشماری‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵ با بیش از یک میلیون نفر بر جمعیت زنان پیشی گرفته اما در سرشماری ۱۳۹۰ جمعیت مردان فقط در حدود ۶۶۲ هزار نفر بیش از زنان بوده است.

جدول۲- جمعیت و متوسط رشد سالانه به تفکیک شهری و روستایی در سرشماری‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵

سال	جمعیت	افزایش جمعیت در دوره زمانی ۵ ساله	متوسط رشد سالانه (درصد)
		شهری	
۱۳۸۵	۴۸,۲۵۹,۹۶۴	-	-
۱۳۹۰	۵۳,۶۴۶,۶۶۱	۵,۳۸۶,۶۹۷	۲/۱۴
۱۳۹۵	۵۹,۱۴۶,۸۴۷	۵,۵۰۰,۱۸۶	۱/۹۷
		روستایی	
۱۳۸۵	۲۲,۱۳۱,۱۰۱	-	
۱۳۹۰	۲۱,۴۴۶,۷۸۳	-۶۸۴,۳۱۸	-۰/۶۳
۱۳۹۵	۲۰,۷۳۰,۶۲۵	-۷۱۶,۱۵۸	-۰/۶۸

مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن

جدول ۳- جمعیت کشور برحسب سن و جنس و نسبت جنسی : ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵

سال	جمعیت		افزایش جمعیت در دوره‌ی زمانی پنج‌ساله		تفاوت تعداد مرد و زن	نسبت جنسی
	مرد	زن	مرد	زن		
۱۳۸۵	۳۵,۸۶۶,۳۶۲	۳۴,۶۲۹,۴۲۰	-	-	۱,۲۳۶,۹۴۲	۱۰۳٫۶
۱۳۹۰	۳۷,۹۰۵,۶۶۹	۳۷,۲۴۴,۰۰۰	۲,۰۳۹,۳۰۷	۲,۶۱۴,۵۸۰	۶۶۱,۶۶۹	۱۰۱٫۸
۱۳۹۵	۴۰,۴۹۸,۴۴۲	۳۹,۴۲۷,۸۲۸	۲,۵۹۲,۷۷۳	۲,۱۸۳,۸۲۸	۱,۰۷۰,۶۱۴	۱۰۲٫۷

مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن

به‌منظور تحلیل بهتر موضوع، جمعیت در سرشماری‌های مختلف، به تفکیک سن و جنس بررسی می‌شود. بدیهی است جمعیت هر گروه سنی در سال ۱۳۹۰ به یک گروه سنی بالاتر در سرشماری ۱۳۹۵ منتقل شده است (مثلاً جمعیت گروه سنی۰-۴ ساله در سال ۱۳۹۰ به جمعیت گروه سنی ۵-۹ ساله در سال ۱۳۹۵ انتقال یافته است. به عبارتی جمعیت گروه سنی ۵-۹ ساله سال ۱۳۹۵ بازماندگان جمعیت گروه سنی ۰-۴ ساله ۱۳۹۰ می‌باشد). چنانچه فرض شود در این دوره‌ی زمانی جمعیت به دور از هر گونه جابه‌جایی (مهاجرت) بوده و یا اثر مهاجرتی ناچیزی داشته باشد، تعداد بازماندگان جمعیت هر گروه سنی در سال ۱۳۹۵ در مقایسه با جمعیت گروه سنی ما قبل در سال ۱۳۹۰ می‌بایست کم‌تر شده باشد. زیرا در این دوره‌ی پنج‌ساله تمام جمعیت هر گروه سنی زنده باقی نمی‌مانند و با یک احتمال بقاء به گروه سنی بعدی منتقل می‌شوند. جدول ۴ جمعیت به تفکیک سن و جنس و تفاوت گروه‌های سنی را در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ نشان می‌دهد. لازم به یادآوری است در ستون تفاوت ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ جمعیت هر گروه سنی در سال ۱۳۹۵ از جمعیت گروه سنی ماقبل در سال ۱۳۹۰ کسر شده است. چنانچه اعداد منفی باشند یعنی افراد هر گروه سنی با احتمال بقاء خود و یا مهاجرفرستی و خطای گزارش سن به گروه سنی بعدی وارد شده است. چنانچه این رقم مثبت باشد یا ناشی از خطای گزارش سن در سرشماری یا ناشی از مهاجرپذیری است.

جدول۴- جمعیت به تفکیک سن و جنس و تفاوت جمعیت گروه‌های سنی بین دوسرشماری: ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵

شرح	۱۳۹۰		۱۳۹۵		تفاوت ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵	
	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن
۴-۰	۳,۱۹۲,۳۱۱	۳,۰۴۰,۲۴۱	۳,۶۴۹,۸۰۰	۳,۴۴۳,۲۰۴	-	-
۹-۵	۲,۸۹۸,۵۶۰	۲,۷۵۹,۲۳۱	۳,۲۸۶,۰۳۰	۳,۱۲۵,۲۴۷	۹۳,۷۱۹	۸۵,۰۰۶
۱۴-۱۰	۲,۸۸۸,۳۸۸	۲,۷۸۳,۰۴۷	۲,۹۱۱,۴۲۳	۲,۷۷۶,۹۶۱	۱۲,۸۶۳	۱۷,۷۳۰
۱۹-۱۵	۳,۳۴۷,۴۳۶	۳,۲۵۹,۶۰۷	۲,۷۸۵,۶۸۸	۲,۶۷۳,۳۰۹	-۱۰۲,۷۰۰	-۱۰۹,۷۳۸
۲۴-۲۰	۴,۲۰۱,۵۷۵	۴,۲۱۲,۹۲۲	۳,۲۳۶,۹۷۵	۳,۱۵۵,۹۰۴	-۱۱۰,۴۶۱	-۱۰۳,۷۰۳
۲۹-۲۵	۴,۳۵۴,۶۳۴	۴,۳۱۸,۰۲۰	۴,۱۴۳,۴۴۵	۴,۰۵۷,۶۸۸	-۵۸,۱۳۰	-۱۵۵,۲۳۴
۳۴-۳۰	۳,۵۱۵,۸۲۸	۳,۴۵۶,۰۹۶	۴,۳۴۰,۴۴۸	۴,۲۶۰,۴۶۵	-۱۴,۱۸۶	-۵۷,۵۵۵
۳۹-۳۵	۲,۸۵۰,۲۳۳	۲,۷۲۰,۷۸۵	۳,۵۷۲,۴۰۳	۳,۴۶۵,۱۹۵	۵۶,۵۷۵	۹,۰۹۹
۴۴-۴۰	۲,۴۸۶,۳۷۹	۲,۴۲۰,۳۷۰	۲,۸۱۳,۸۹۰	۲,۷۰۴,۴۱۷	-۳۶,۳۴۳	-۱۶,۳۶۸
۴۹-۴۵	۲,۰۲۷,۳۳۸	۲,۰۰۳,۱۴۳	۲,۴۵۴,۴۲۷	۲,۳۷۸,۶۹۶	-۳۱,۹۵۲	-۴۱,۶۷۴
۵۴-۵۰	۱,۷۶۵,۱۱۳	۱,۷۶۲,۲۹۵	۱,۹۷۵,۵۷۴	۱,۹۵۰,۳۹۷	-۵۱,۷۶۴	-۵۲,۷۴۶
۵۹-۵۵	۱,۳۲۶,۶۳۴	۱,۳۵۳,۴۸۵	۱,۶۶۹,۹۳۴	۱,۶۸۰,۶۵۹	-۹۵,۱۷۹	-۸۱,۶۳۶
۶۴-۶۰	۸۸۰,۹۶۲	۹۸۱,۹۴۵	۱,۲۵۲,۶۶۳	۱,۲۸۹,۹۱۰	-۷۳,۹۷۱	-۶۳,۵۷۵
۶۹-۶۵	۶۴۳,۳۴۲	۷۰۰,۳۸۹	۸۰۸,۹۱۰	۹۰۲,۵۵۴	-۷۲,۰۵۲	-۷۹,۳۹۱
۷۴-۷۰	۵۶۱,۱۴۷	۵۵۸,۸۲۱	۵۷۱,۱۱۲	۶۰۶,۵۱۳	-۷۲,۲۳۰	-۹۳,۸۷۶
۷۹-۷۵	۴۷۷,۴۷۰	۴۳۶,۰۶۱	۴۵۱,۴۱۹	۴۳۴,۹۷۳	-۱۰۹,۷۲۸	-۱۲۳,۸۴۸
+۸۰	۴۸۸,۳۱۹	۴۷۷,۵۴۲	۵۷۴,۳۰۱	۵۲۱,۷۳۶	۹۶,۸۳۱	۸۵,۶۷۵
جمع	۳۷,۹۰۵,۶۶۹	۳۷,۲۴۴,۰۰۰	۴۰,۴۹۸,۴۴۲	۳۹,۴۲۷,۸۲۸	-۵۶۸,۷۰۸	-۷۸۱,۸۳۴

شکل ۲ تفاوت‌های جمعیت برحسب گروه سنی را در دو سرشماری اخیر نشان می‌دهد، چنانچه خطوط شکل زیر صفر قرار گرفته باشند اعداد طبیعی به نظر می‌رسند و اگر اعداد در بالای صفر قرار گرفته باشند، غیر منطقی به نظر می‌رسند، مگر آنکه مهاجرت (مهاجرپذیری) به وقوع پیوسته باشد. در هر دو جنس به ویژه در مردان گروه‌های سنی ۵-۹ ساله و ۱۰-۱۴ ساله افزایش دیده می‌شود که احتمالاً ناشی از خطای سرشماری ۱۳۹۰ در پوشش جمعیت کم‌تر از ۱۰ سال بوده است. علاوه بر این شکاف بین جمعیت زن و مرد در گروه سنی ۲۵-۲۹ ساله و نیز گروه‌های سنی ۳۰-۳۴ و ۳۵-۳۹ ساله نیز قابل تأمل است. هرچند این دو گروه سنی در زیر خط قرمز قرار گرفته‌اند. اما جمعیت زنان از مردان کم‌تر شده است. در حالی که الگوهای مهاجرتی نشان می‌دهند مهاجرفرستی مردان بیش از زنان بوده و احتمال بقاء زنان نیز همواره بالاتر از احتمال بقاء مردان است. افزایش جمعیت در گروه سنی ۳۵-۳۹ ساله را نیز نمی‌توان فقط با مهاجرپذیری تحلیل نمود. زیرا الگوی مهاجرتی در ایران نشان می‌دهد که در سنین جوانتر بیش‌تر رخ می‌دهد. البته این وضعیت برای مردان با شدت بیش‌تر به وقوع پیوسته است.

شکل۲- تفاوت جمعیت گروه‌های سنی برحسب جنس (هزار نفر) ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵

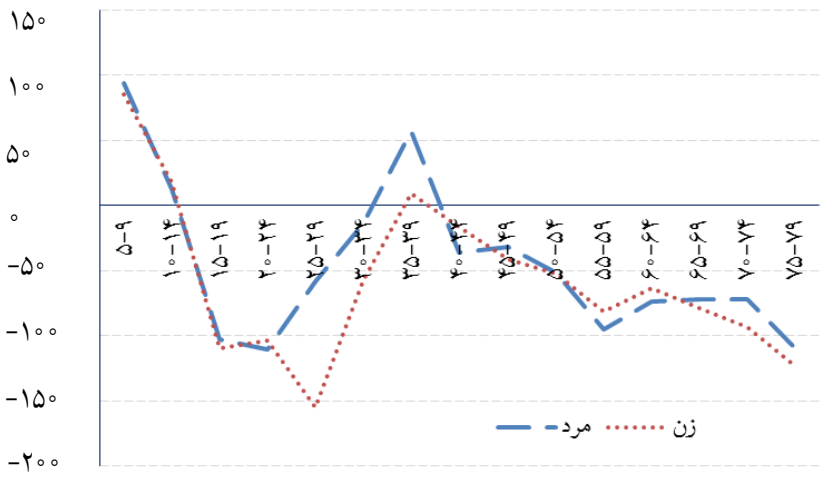

شکل۳- تفاوت جمعیت گروه‌های سنی برحسب جنس (هزار نفر) ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵

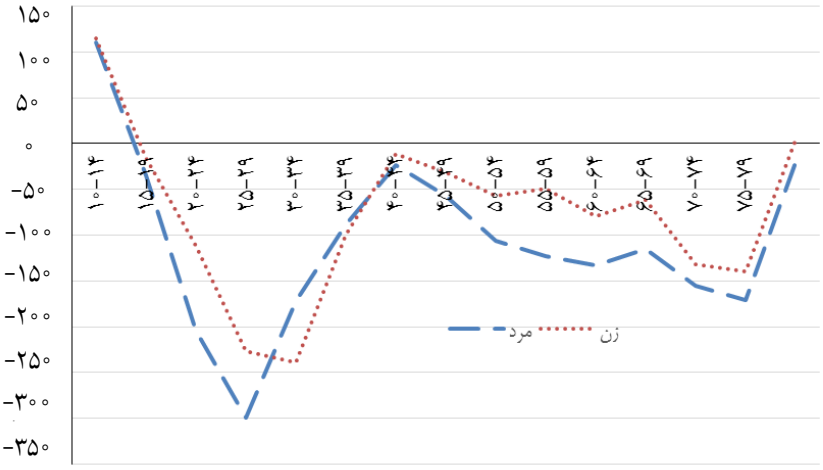

به‌منظور بررسی دقیق‌تر موضوع جمعیت گروه‌های سنی برحسب جنس بین سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵ مقایسه و بررسی می‌شود. جدول ۵ و شکل ۳ تغییرات را در این دو فاصله‌ی زمانی بررسی می‌نمایند. در اینجا نیز اگر فرض شود جمعیت به دور از هر گونه جابه‌جایی جمعیت و مهاجرت بوده، جمعیت هر گروه سنی در سال ۱۳۹۵ در مقایسه با جمعیت دو گروه سنی ماقبل در سال ۱۳۸۵ می‌بایست کم‌تر شده باشد. زیرا در این دوره‌ی ۱۰ ساله تمام جمعیت هر گروه سنی زنده باقی نمی‌مانند و با یک احتمال بقاء به گروه سنی بعدی منتقل می‌شوند. جدول ۵ جمعیت به تفکیک سن و جنس و تفاوت گروه‌های سنی را در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵ نشان می‌دهد. در ستون تفاوت ۱۳۸۵ و ۱۳۸۵ جمعیت هر گروه سنی در سال ۱۳۹۵ از جمعیت دو گروه سنی ماقبل در سال ۱۳۸۵ کسر شده است. چنانچه اعداد منفی باشند یعنی افراد هر یک گروه سنی با احتمال بقاء خود و ناشی از مهاجرفرستی و یا خطای گزارش سن به دو گروه سنی ما بعد منتقل شده است. چنانچه این رقم مثبت باشد یا ناشی از خطا در سرشماری است یا ناشی از مهاجرپذیری می‌باشد.

شکل ۳ تفاوت‌های جمعیت این گروه سنی در سرشماری‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵ را نشان می‌دهد، در این شکل نیز چنانچه خطوط شکل زیر صفر قرار گرفته باشند قابل قبول به نظر می‌رسند (لازم به ذکر است است در این مورد نیز در صورت کاهش بیش از حد مورد انتظار باید علت را جستجو کرد) و اگر اعداد در بالای صفر قرار گرفته باشند، غیر منطقی به نظر می‌رسند مگر آنکه مهاجرت

جدول۵- جمعیت به تفکیک سن و جنس و تفاوت نسلی گروه‌های سنی بین دو سرشماری: ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵

شرح	۱۳۸۵		۱۳۹۵		تفاوت ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵	
	مرد	زن	مرد	زن	مرد	زن
۴-۰	۲,۸۰۱,۵۶۸	۲,۶۶۲,۴۱۰	۳,۶۴۹,۸۰۰	۳,۴۴۳,۲۰۴	-	-
۹-۵	۲,۸۲۰,۵۲۴	۲,۶۸۸,۵۳۳	۳,۲۸۶,۰۳۰	۳,۱۲۵,۲۴۷	-	-
۱۴-۱۰	۳,۴۴۱,۲۴۵	۳,۲۶۷,۳۴۹	۲,۹۱۱,۴۲۳	۲,۷۷۶,۹۶۱	۱۰۹,۸۵۵	۱۱۴,۵۵۱
۱۹-۱۵	۴,۴۴۲,۹۰۱	۴,۲۸۳,۸۶۰	۲,۷۸۵,۶۸۸	۲,۶۷۳,۳۰۹	-۳۴,۸۳۶	-۱۵,۲۲۴
۲۴-۲۰	۴,۵۱۱,۸۵۱	۴,۴۹۹,۵۷۱	۳,۲۳۶,۹۷۵	۳,۱۵۵,۹۰۴	-۲۰۴,۲۷۰	-۱۱۱,۴۴۵
۲۹-۲۵	۳,۶۶۰,۱۶۷	۳,۵۶۴,۷۸۵	۴,۱۴۳,۴۴۵	۴,۰۵۷,۶۸۸	-۲۹۹,۴۵۶	-۲۲۶,۱۷۲
۳۴-۳۰	۲,۸۳۷,۹۶۹	۲,۷۱۵,۵۶۲	۴,۳۴۰,۴۴۸	۴,۲۶۰,۴۶۵	-۱۷۱,۴۰۳	-۲۳۹,۱۰۶
۳۹-۳۵	۲,۵۱۱,۵۴۵	۲,۴۰۹,۵۷۹	۳,۵۷۲,۴۰۳	۳,۴۶۵,۱۹۵	-۸۷,۷۶۴	-۹۹,۵۹۰
۴۴-۴۰	۲۰۸,۱۶۷۹	۲,۰۰۷,۴۷۹	۲,۸۱۳,۸۹۰	۲,۷۰۴,۴۱۷	-۲۴,۰۷۹	-۱۱,۱۴۵
۴۹-۴۵	۱,۷۹۲,۴۸۱	۱,۷۳۰,۲۸۰	۲,۴۵۴,۴۲۷	۲,۳۷۸,۶۹۶	-۵۷,۱۱۸	-۳۰,۸۸۳
۵۴-۵۰	۱,۳۸۶,۰۶۳	۱,۳۶۹,۳۵۷	۱,۹۷۵,۵۷۴	۱,۹۵۰,۳۹۷	-۱۰۶,۱۰۵	-۵۷,۰۸۲
۵۹-۵۵	۹۲۳,۵۳۶	۹۶۴,۴۴۵	۱,۶۶۹,۹۳۴	۱,۶۸۰,۶۵۹	-۱۲۲,۵۴۷	-۴۹,۶۲۱
۶۴-۶۰	۷۲۶,۴۴۹	۷۳۸,۰۰۳	۱,۲۵۲,۶۶۳	۱,۲۸۹,۹۱۰	-۱۳۳,۴۰۰	-۷۹,۴۴۷
۶۹-۶۵	۶۲۲,۴۷۰	۵۷۵,۰۸۰	۸۰۸,۹۱۰	۹۰۲,۵۵۴	-۱۱۴,۶۲۶	-۶۱,۸۹۱
۷۴-۷۰	۵۹۸,۲۳۱	۵۲۱,۰۸۷	۵۷۱,۱۱۲	۶۰۶,۵۱۳	-۱۵۵,۳۳۷	-۱۳۱,۴۹۰
۷۹-۷۵	۳۷۲,۵۷۰	۳۲۱,۵۵۲	۴۵۱,۴۱۹	۴۳۴,۹۷۳	-۱۷۱,۰۵۱	-۱۴۰,۱۰۷
+۸۰	۳۳۵,۱۱۳	۳۱۰,۴۸۸	۵۷۴,۳۰۱	۵۲۱,۷۳۶	-۲۳,۹۳۰	۶۴۹
جمع	۳۵,۸۶۶,۳۶۲	۳۴,۶۲۹,۴۲۰	۴۰,۴۹۸,۴۴۲	۳۹,۴۲۷,۸۲۸	-۱,۵۹۶,۰۶۷	-۱,۱۳۸,۰۰۳

(مهاجرپذیری) به وقوع پیوسته باشد. در هر دو جنس به ویژه در مردان گروه سنی ۱۰-۱۴ ساله افزایش نشان می‌دهد. علت آن می‌تواند ناشی از خطای سرشماری ۱۳۸۵ و یا خطای گزارش در سرشماری ۱۳۹۵ باشد. تفاوت در گروه سنی ۴۰ تا ۴۴ ساله هر دو جنس نیز گرچه منفی شده اما کاهش اندکی ملاحظه می‌شود. لازم به ذکر است، تفاوت جمعیت گروه‌های سنی در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵ در هر دو جنس تقریباً الگوهای مشابه‌ای را نشان می‌دهند.

مقایسه‌ی دو بررسی اخیر (تفاوت جمعیت برحسب گروه سنی و جنس سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ و سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵) حاکی از آن است که در جمعیت سرشماری‌شده سال ۱۳۹۰ احتمالاً خطاهایی در شمارش و ثبت جمعیت از نظر جنس وجود داشته است. البته در هر سرشماری کم‌پوششی جمعیت کم‌تر از ۴ ساله طبیعی تلقی می‌شود. کم‌پوششی جمعیت کم‌تر از یک‌سال در نتایج سرشماری بسیاری از کشورهای دیگر نیز ملاحظه می‌شود. اما تغییرات قابل ملاحظه در جمعیت زنان در سرشماری ۱۳۹۰ قابل تأمل بوده و نیاز به مطالعه و بررسی بیش‌تری دارد. نتیجه آنکه کاهش نسبت جنسی در سرشماری ۱۳۹۰ می‌تواند به دلیل خطای شمارش در جمعیت زنان باشد.

❋ گروه‌های عمده‌ی سنی

در مطالعات جمعیتی برای داشتن تصویری کلی از ساخت جمعیت، ساختار سنی جمعیت را می‌توان در سه گروه عمده‌ی سنی زیر بررسی کرد:

- جمعیت ۰-۱۴ ساله
- جمعیت ۱۵-۶۴ ساله
- جمعیت ۶۵ ساله و بیش‌تر

توضیح اینکه بر اساس سه طبقه‌بندی فوق، جمعیت‌شناسان به مطالعه و بررسی جوامع مختلف از نظر جوانی، سالمندی و سالخوردگی جمعیت پرداخته‌اند.

بررسی جمعیت کشور در گروه‌های وسیع سنی نشان می‌دهد که جمعیت واقع در سنین ۰-۱۴ ساله از ۱۷,۶۸۱,۶۲۹ نفر در سال ۱۳۸۵ به ۱۹,۱۹۲,۶۶۱ نفر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است به عبارتی افزایش ۵/۸ درصدی را نشان می‌دهد. این وضعیت حاکی از آن است که موج دوم افزایش جمعیت تفاوت چشمگیری در تعداد جمعیت ۰-۱۴ ساله‌ی کشور ایجاد نموده است، هرچند که

جدول ۶- توزیع نسبی جمعیت کشور برحسب گروه‌های عمده‌ی سنی -سرشماری ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ (درصد)

سال	گروه سنی	کل	شهری	روستایی
۱۳۸۵	۰-۱۴ساله	۲۵/۱	۲۳/۷	۲۸/۱
	۱۵-۶۴ساله	۶۹/۷	۷۱/۵	۶۵/۸
	۶۵+ساله	۵/۲	۴/۸	۶/۱
۱۳۹۰	۰-۱۴ساله	۲۳/۴	۲۲/۳	۲۶/۱
	۱۵-۶۴ ساله	۷۰/۹	۷۲/۳	۶۷/۴
	۶۵+ساله	۵/۷	۵/۴	۶/۵
۱۳۹۵	۰-۱۴ساله	۲۴/۰	۲۳/۰	۲۶/۹
	۱۵-۶۴ساله	۶۹/۹	۷۱/۲	۶۶/۳
	۶۵+ساله	۶/۱	۵/۸	۶/۸

مأخذ داده‌ها: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن

نسبت آن در مقایسه با سال ۱۳۸۵ کاهش نشان می‌دهد (از ۱/۲۵ به ۰/۲۴ درصد).

جمعیت گروه سنی ۱۵-۶۴ ساله از ۴۹,۱۵۷,۵۶۲ نفر در سال ۱۳۸۵ به ۵۵,۸۶۰,۶۹۰ نفر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. در ده سال اخیر سهم جمعیت این گروه سنی از ۷/۶۹ درصد کل جمعیت به ۹/۶۹ درصد رسیده است. همچنین در همین دوره جمعیت جوان واقع در گروه سنی ۱۵-۲۹ ساله از ۲۴,۹۶۳,۱۳۵ نفر (۴/۳۵ درصد کل جمعیت) به ۲۰,۰۵۲,۷۲۵ نفر (۱/۲۵ درصد کل جمعیت) افزایش یافته است. که از جمله دلایل این موضوع شروع خروج متولدین دهه‌ی ۱۳۶۰ از جمعیت جوان (۱۵-۲۹) به گروه سنی بالاتر بوده است.

در سال ۱۳۹۵ جمعیت بالای ۶۵ ساله برابر ۴,۸۷۰,۴۱۱ نفر سرشماری شده که ۶/۱ درصد از کل جمعیت را تشکیل می‌دهند. این جمعیت در سال ۱۳۸۵ برابر ۳,۶۵۶,۵۹۱ نفر با سهم آن ۵/۲ درصد کل جمعیت کشور بوده است. مشاهده می‌شود در ۱۰ ساله اخیر بیش از یک میلیون نفر (۱,۲۱۳,۸۲۰ نفر) به جمعیت سالمند کشور افزوده شده است. این افزایش در نقاط روستایی به مراتب بیش‌تر از نقاط شهری بوده است. انتظار می‌رود همگام با افزایش امید زندگی در بدو تولد و ورود جمعیت بیش‌تر به سنین بالاتر، این روند در سال‌های آتی شدت یابد. بنا بر این آمادگی برای تأمین نیازهای افراد سالمند که جمعیت آن‌ها در سال‌های آتی رو به افزایش خواهد بود، ضروری است. بدیهی است که گسترش و بهبود خدمات انواع بیمه‌های تأمین اجتماعی و برنامه‌ریزی در خصوص رفع نیازهای اقتصادی، اجتماعی و بهداشت جسمی و روانی افراد سالمند از اهمیت به‌سزایی برخوردار است.

❋ هرم سنی و جنسی جمعیت کشور

مقایسه‌ی هرم‌های سنی جمعیت ایران در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵ نشان می‌دهد متولدین دهه‌ی ۱۳۶۰ تأثیر خود را بر قاعده‌ی هرم یعنی موالید دهه‌ی اخیر گذاشته و آن را گسترده‌تر نموده‌اند (گشتاوری جمعیت). علاوه بر این جمعیت ایران که در سال ۱۳۸۵ جمعیت جوانی بوده، در سال ۱۳۹۵ به سمت بزرگسالی رفته است و انتظار می‌رود در دهه‌های آتی به سوی سالمندی متمایل شود.

❋ جمع‌بندی

اطلاعات آماری از جمله نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن، زیربنای برنامه‌ریزی‌ها و سیاستگذاری‌های خرد و کلان هر سرزمینی به شمار می‌آیند. بدیهی است که هرگونه برنامه‌ریزی و سیاستگذاری بدون توجه

شکل۴- هرم سنی و جنسی جمعیت کشور در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵

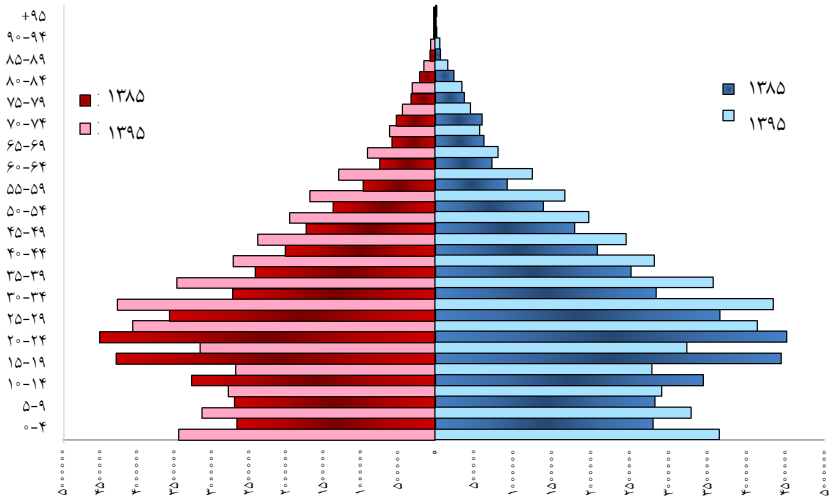

به آمارهای جمعیتی جدید و بروز می‌تواند صدمات جبران‌ناپذیری را به سرمایه و ثروت ملی وارد نماید، از این‌رو بررسی و مطالعه‌ی نتایج سرشماری‌ها ضرورت می‌یابد.

جمعیت کشور بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، برابر ۷۹,۹۲۶,۲۷۰ نفر بوده که در مقایسه با سرشماری ۱۳۸۵ تعداد ۹,۴۳۰,۴۸۸ نفر افزایش را نشان می‌دهد.

در دوره‌های مختلف سرشماری‌های دهه‌ی اخیر افزایش جمعیت زنان و مردان از روند هماهنگی پیروی نکرده و این امر منجر به تحولات شاخص نسبت جنسی به‌صورت ناهماهنگ شده است. اما تغییرات بین جمعیت زنان و مردان قابل ملاحظه است. تغییرات قابل ملاحظه در جمعیت زنان در سرشماری‌های اخیر قابل تأمل بوده و نیاز به مطالعه و بررسی بیش‌تری دارد.

نتایج سرشماری ۱۳۹۵ نشان می‌دهد ۷۴ درصد از جمعیت کشور در نقاط شهری و فقط ۲۶ درصد در نقاط روستایی سکونت داشته‌اند.

رشد جمعیت نقاط شهری ایران مثبت و در حال افزایش و در مقابل رشد جمعیت نقاط روستایی منفی در حال کاهش می‌باشد. به این ترتیب در پنج سال اخیر متوسط رشد سالانه‌ی جمعیت شهری کشور برابر ۱/۹۷ درصد و متوسط رشد سالانه‌ی جمعیت نقاط روستایی برابر ۰/۶۸- درصد بوده است. از عمده‌ترین دلایل افزایش جمعیت شهری در کشور، مهاجرت روستا به شهر و تبدیل روستاها به نقاط شهری و پیدایش شهرهای جدید بوده است.

در ۱۰ ساله اخیر بیش از یک میلیون نفر (۱,۲۱۳,۸۲۰ نفر) به جمعیت سالمند کشور افزوده شده است.

در هرم سنی و جنسی جمعیت کشور در سال ۱۳۹۵ دو موضوع کاملاً مشهود است اول متولدین دهه‌ی ۱۳۶۰ که به تدریج در حال گذار از سنین جوانی به بزرگسالی هستند دوم گسترده شدن قاعده‌ی هرم سنی که در اثر گشتاوری جمعیت (باروری مربوط به جمعیت قابل توجه، متولدین دهه‌ی ۱۳۶۰) حادث شده است.

منبع

مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن: ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵